

Publisistik üslubda olan hərbi mətnlərin janr müxtəlifliyi

Lütviyyə Nəsibova

Dissertant, Milli Müdafiə Universitetinin Hərbi Elmi Tədqiqat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: lutviyyenesibova@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9527-3604>

XÜLASƏ

Məqalədə hərbi mətnlərin üslub xüsusiyyətlərindən bəhs olunmuş, publisistik üslubda yazılan mətnlərin əhəmiyyəti və vacibliyi vurğulanmış, həmçinin bu üslubda olan hərbi diskurs janrları sadalanmışdır. Kursantların nitq mədəniyyətinin formalaşmasında, eləcə də ingilis dilinin tədrisində publisistik üslubda olan mətnlərin rolu qeyd edilmişdir. Məqalədə publisistik üslubun ən tipik janrları – müsahibə, icmal, şərh və son vaxtlar daha çox istifadə olunan brifinqlər haqqında məlumat verilmiş, nümunələr əsasında müqayisələr aparılmışdır. Hərbi təhsil müəssisələrində müxtəlif üslubda olan hərbi mətnlərin istifadəsinin kursantların dil biliklərinin zənginləşməsi istiqamətində əhəmiyyəti diqqətə çatdırılmışdır. Funksional üslub baxımından və kursantların üslub seçimində əhəmiyyətli olduğuna əsaslanaraq elmi məqaləni aktual hesab edirik.

AÇAR SÖZLƏR

icmal, şərh, brifinq, müsahibə, kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələri

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərib: 18.09.2024

Qəbul edilib: 09.11.2024

Genre Variety of Publicistic Style of Military Texts

Lutviyya Nasibova

Dissertatist, National Defense University Military Scientific Research Institute. Azerbaijan.

E-mail: lutviyyenesibova@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9527-3604>

ABSTRACT

The article talks about the stylistic features of military texts. The significance and importance of journalistic style texts were emphasized. Military discourse genres in journalistic style are also listed. The role of journalistic style texts in the formation of students' speech culture, as well as in the teaching of the English language, has been noted. The most typical genres of journalistic style – interview, overview, commentary and briefings, which are used more recently, are reported, examples are given, and comparisons are made. The use of military texts in military educational institutions will help to improve the language skills of cadets and enrich vocabulary in the military field in the future. Also, I think my scientific article is relevant in terms of functional style. The article is also a helpful supply in the students' choice of style.

KEYWORDS

overview, commentary,
briefing, interview,
media representatives

ARTICLE HISTORY

Received: 18.09.2024

Accepted: 09.11.2024

Giriş

Hərbi mətnlər, əsasən, elmi və bədii üslubda təqdim olunur. Lakin publisistik üslubda olan hərbi diskurs janrları da müxtəlifliyi ilə xüsusi maraq kəsb edir. Məsələn: hərbi məqalələr, oçerklər, felyetonlar, müraciətlər, məktublar və s. Yüzlərlə məqalədə işğalçıların vəhşilikləri ilə bağlı təkzibolunmaz faktlara toxunulur, hərbi əsirlərin məktublarına, gündəliklərinə, məxfi sənədlərə, hakimiyyət orqanlarının əmr və sərəncamlarına istinad edilir, adlar, tarixlər, rəqəmlər göstərilir. Məqalələrdə müharibə haqqında acı həqiqətlər söylənilir, xalq arasında parlaq qələbə arzusu dəstəklənir, mətanətə, mərdliyə çağırış edilir.

Hərbi jurnalistika əhvali-ruhiyyə baxımından satirik və ya lirik janrlarda olur. Satirik məqalələrdə düşmən amansız istehzaya məruz qalır. Satirik publisistikanın sevimli janrlarından biri *pamflet*dir. Vətənə, xalqa ünvanlanan məqalələr, müraciətlər, məktublar, gündəliklər, yazılar janr baxımından rəngarəng olur. Nümunə olaraq, İkinci Dünya müharibəsi dövründə yapon əsir düşərgəsində olan gənc leytenantın ailəsinə kiçik fotosəklinin arxasına yazdığı məktubu misal gətirə bilərik.

“Anam və atam, döyüş olmadan bu yolu keçmək çox çətindir. Amma biz əbədi yaşaya bilmərik. Mən ölməkdən qorxmuram, sadəcə sizi bir daha görməmək məni məyus edir. Mənim pulumla hind quşu ferması alın və orada olarkən tez-tez məni düşünün. Hər iki bacılara köməklik göstərin. Baxın, Barinin ilk ilindən artıq maşını var. Güman edirəm ki, siz Pattiyə taleyin bizim bir yerdə olmaq istəmədiyimizi deyə biləcəksiniz. Mənim üçün gözəl dua edin... və qəbiristanlığımıza baş daşı qoyun. Qardaşlarımın və qardaşım oğlunun qayğısına qalın, onlar heç nədən əziyyət çəkməsinlər. Dünya durduqca sizi sevirəm və əbədi gözləyirəm. Oğlunuz leytenant Tommi Kennedi”².

Publisistika müharibə illərində ədəbiyyatın bütün növlərinə, ən əsası isə, esse janrına böyük təsir göstərir. Eynilə yazışmalara, yəni döyüşçülərin məktublarına da diqqət yetirmək gərəkdir. Buna nümunə olaraq, əsgər məktublarını və Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, şəhid Mübariz İbrahimovun valideynlərinə yazdığı son məktubunun əlyazması gənclər arasında sürətlə yayılmaqdadır.

“Canım, atam və anam. Məndən sarı darıxmayın. İnşallah, cənnətdə görüşəcəyik. Mənim üçün bol-bol dua edin. Vətənin dar günündə artıq ürəyim dözmür. Allaha xatir bunu etməliyəm. Ən azından ürəyim sərinclik tapar. Şəhid olanadək bu şərəfsizlərin üzərinə gedəcəyəm. Şəhid olsam – ağlamayın. Əksinə, sevinin ki, o mərtəbəyə yüksəldim. Allaha ibadətlərinizi dəqiq yerinə yetirin. Çoxlu sədəqə verin. Seyid nəvəsi olaraq

² <https://www.rd.com/article/letters-from-the-front/>

bunu etməliyəm. Allah böyükdür. Vətən sağ olsun. Oğlunuz Mübariz. Haqqınızı halal edin”³.

Əsas hissə

Publisistik üslubun janrları (kütləvi informasiya vasitələrinin subdiskursu) nitqin dialoq xarakterinə, iştirakçıların ünsiyyətinə, yəni ünsiyyət qabiliyyətinə istiqamətlənmişdir. Odur ki publisistik üslub janrlarında ünsiyyətin institusionalıqla ciddi şəkildə məhdudlaşdırıldığını söyləmək olmaz. Publisistik üslubun janrlarında ünsiyyət həm institusional, həm də şəxsi xarakter daşıyır.

E. A. Kuçinskinin fikirlərinə əsasən, publisistik üslubun ən tipik janrları – müsahibə, icmal, şərhdir [1, s. 230]. Lakin son vaxtlar bu üslubun müasir janrlarından biri olan *brifinqlər* də geniş yayılmışdır.

Şərh – cari hadisələr haqqında müzakirə etmək və tam fikir bildirməkdir. Şərhdə məlum hadisə birtərəfli deyil, müxtəlif tərəflərdən nəzərdən keçirilir və təhlil edilir. Bu zaman təhlil müəllifin çıxardığı nəticə ilə başa çatır. Hərbi şərhə yaradan müəllifin kommunikativ məqsədi təsvir edilən hadisənin başvermə səbəbini və əlaqəsini müəyyən etməkdir. İdeoloji və beynəlxalq istiqamətdə olan hərbi problemlər hərbi siyasi şərhələrlə təqdim edilir. Şərhin ümumi məqsədi siyasi hadisələrə ölkənin hərbi prioritetləri tərəfindən qiymət verməkdir. Xəzər Müdafiə Tədqiqatları Mərkəzinin rəhbəri, hərbi şərhçi Ramil Məmmədli: – Azərbaycan Prezidenti Talış kəndində Ermənistanla və onun havadarlarına növbəti dəfə xəbərdarlıq etdi: “Hesab edirəm ki, Prezidentin Talış kəndində səsləndirdiyi fikirlərdə əsas xətt Ermənistanı qısa zamanda konstruktiv mövqe nümayiş etdirməyə çağırış idi. Həmçinin Ermənistanla növbəti dəfə xəbərdarlıq idi ki, əgər qonşu ölkə öz hərbi silahlı birləşmələrini Qarabağdan çıxarmasa və təxribatları davam etdirərsə, eləcə də üçtərəfli Bəyanat çərçivəsində üzərinə götürdüyü öhdəlikləri icra etməsə, Azərbaycan növbəti dəfə Ermənistanla olduqca ağır zərbə vura bilər. Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi və ona dəstək verən, arxasında dayanan dövlətlər anlamalıdır ki, Azərbaycanın bu məsələ ilə bağlı mövqeyi dəqiqdir və heç bir halda güzəştə getmək niyyətində deyil”⁴.

Publisistik üslubun digər növü olan *müsahibə* janrı dilçilər tərəfindən bir diskurs forması kimi qəbul edilmiş və linqvistik fəaliyyətin fəal formasına çevrilmişdir. Müsahibə janrında spesifik dil və nitq xüsusiyyətlərini izləmək mümkündür. Bu tip mətnlər müsahibə olunan şəxslə, onun dünyagörüşü, şəxsiyyəti və cəmiyyətdəki mövqeyi ilə birbaşa

³ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/az/b/b7/Mubariz_Ibrahimovun_mektubu.jpg

⁴ <https://azertag.az/xeber/2540156>

əlaqələdir. Hərbi jurnalistikada müsahibə institut və onun rəsmi nümayəndələri, cəmiyyət arasında, bir növ, “körpü” rolunu oynayır. Buna görə də, demək olar ki, bütün müsahibələr səlahiyyətli şəxslərdən götürülür. Nümunə olaraq, general-leytenant Heydər Piriyevin müsahibəsini göstərmək olar.

“Hərbi təhsil sistemində islahat tarixi zərurətin nəticəsidir” – General-leytenant Heydər Piriyevlə müsahibə: “Vətən müharibəsi Zəfərlə başa çatdı. Bu hərbi təzissə görə Azərbaycanda da ordu quruculuğunu əhatə edən islahatlar aparılacaqdı. Bu barədə nə deyə bilərsiniz? – Azərbaycanın ədalətli müharibəyə başlaması tarixi zərurət idi. Danışıqlardan yayınan, regionda mövcud status-kvonu saxlamağa çalışan Ermənistanın silahlı birləşmələri istər işğal etdiyi ərazilərdə, istərsə də dövlət sərhədlərində müxtəlif səviyyəli təxribatlar törədir, həmlələr, hücumlar edirdi. Azərbaycan Ordusunun hissələri bunların qarşısını qətiyyətlə alırdı. 2020-ci il sentyabrın 27-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin döyüş əmri ilə əks-hücum əməliyyatına, ədalətli müharibəyə – Vətən müharibəsinə başlayan ordumuz düşmənin işğal dövründə yaratdığı, təkmilləşdirdiyi, yeniləşdirdiyi çoxpilləli müdafiə sədlərini qısa müddətdə darmadağın etdi. Noyabrın 8-də Şuşanın işğaldan azad edilməsi ilə Vətən müharibəsində Zəfər qazanıldı. Bu zəfərin Azərbaycanın torpaqlarının işğaldan azad olunmasına görə hərbi əhəmiyyəti, Azərbaycan Ordusunun gücünün, qüdrətinin etiraf edilməsinə görə böyük siyasi əhəmiyyəti oldu. Bu zəfər həm də ordu quruculuğunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin zəruri bildiyi islahatların aparılmasına zəmin yaratdı. İlk belə islahatla Komando hərbi hissəsi yaradıldı. Sonrakı islahat bilavasitə hərbi təhsili əhatə etdi”⁵.

İcmal – konkret vaxt seqmentində hərbi sahənin vəziyyətini qiymətləndirir. Müəllif hərbi əməliyyat haqqında öz inkişaf tendensiyalarını və nəticələri ümumiləşdirir. İcmalın kommunikativ məqsədi silahlı qüvvələrin tarixi inkişafını və mövcud vəziyyətini təsvir etməkdir. Aşağıda verilən nümunə icmal janrındadır.

“Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi həftəlik icmalını yayıb. Həftəlik icmalda ölkənin ictimai-siyasi, hərbi həyatında baş verən hadisələr yer alıb:

- Yanvarın 11-də müdafiə nazirinin birinci müavini – Azərbaycan Ordusunun Baş Qərargah rəisi general-polkovnik Kərim Vəliyev Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitutda olub.
- Yanvarın 12-də Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri general-polkovnik Zakir Həsənov İtaliya Respublikasının müdafiə naziri Quido Krosettonun rəhbərlik

⁵ <https://ordu.az/az/news/228029/-herbi-tehsil-sisteminde-islahat-tarixi-zeruretin-neticesidir-general-leytenant-heyder-piriyevele-musahibe>

etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşüb.

- General-polkovnik K. Vəliyev semestr imtahanlarının gedişini yoxlayıb, hərbi institutun tədris-maddi bazasına baxış keçirib, elektron kitabxana, kompüter və digər sinif otaqlarında yaradılan şəraitlə tanış olub”⁶.

Brifinq – ingilis dilindən alınmış söz olub, mənası “bir mövzuda nəticə olaraq verilən məlumat və ya bəyanat”, “açıqlamadır”. KİV ilə iş aparıldıqda brifinq hər hansı bir məsələyə həsr olunmuş qısa mətbuat konfransı və ya rəsmi şəxslərin konkret bir mövzu üzrə media nümayəndələri ilə qısa sürən görüşüdür. Belə toplantıda xüsusi səlahiyyətli şəxs tərəfindən hökumətin, hər hansı partiyanın, təşkilatın və ya ayrıca siyasi xadimin müəyyən məsələ üzrə mövqeyi açıqlanır. Rəsmi şəxslərin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri ilə görüşü olur və rəsmi mövqenin ifadə edildiyi məqamda hər hansı bir problemlə bağlı qısa məlumat verilir. Mətbuat konfransından fərqli olaraq, dəvət olunanların suallarına cavab vermədən hər hansı bir məlumat media işçilərinə çatdırılır və təqdimat hissəsinin mövcud olmaması ilə fərqlənir. Bundan başqa, brifinq qapalı xarakter daşıyır, ona yalnız əvvəlcədən müəyyən edilmiş KİV nümayəndələri dəvət olunur.

Ermənistan ordusunun Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin döyüş mövqelərini, mülki obyektləri ağır artilleriya silahlarından atəşə tutması, düşmənin cəbhəboyu hücum keçməsi, Azərbaycan Ordusunun sentyabrın 27-də Qarabağda başladığı uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində noyabrın 9-dək 5 şəhər, 4 qəsəbə və 286 kəndin işğaldan azad edilmə və s. xəbərləri Azərbaycan xalqına məhz brifinq vasitəsilə çatdırılmışdır. Xalq Müdafiə Nazirliyinin keçirdiyi brifinqləri səbirsizliklə gözləyirdi. Buna misal olaraq Müdafiə Nazirliyinin mətbuat xidmətinin mətbuat katibi polkovnik-leytenant Anar Eyvazovun 44 gün ərzində keçirdiyi brifinqlərdən birini nümunə gətirmək olar: “Müvəqqəti işğal altında olan Cəbrayıl rayonu istiqamətində yerləşdirilən Ermənistan ordusunun 18-ci motoatıcı diviziyasının artilleriya rəisi polkovnik Karen Babayan Azərbaycan Ordusunun cəza tədbirləri nəticəsində məhv edilib. Ermənistan ordusunun Eçmiədzin rayonunda yerləşən və işğal edilmiş ərazilərimizdə gedən döyüşlərə cəlb olunan 61-ci əlahiddə mühəndis alayının 13516 saylı hərbi hissəsinin komandiri Spartak Köçəryan da bu gün məhv edilib. Bundan başqa, düşmən ordusunun 18-ci motoatıcı diviziyasının 9-cu alayının komandiri polkovnik Artyom Poqosyan ağır yaralanıb. Ağdərə rayonunun işğal altında olan Göyarx kəndi yaxınlığındakı yüksəklik ətrafında gedən döyüşlərdə bölmələrimiz daha bir düşmən tankını məhv edib. Xocavənd rayonunun Hadrut yaşayış məntəqəsi istiqamətində Ermənistan ordusunun 1-ci alayının 3-

⁶ <https://sputnik.az/20230115/mudafie-nazirliyi-heftelik-icmalini-teqdim-edib-450683802.html>

cü taborunun komanda-müşahidə məntəqəsi dəqiq atəşlə darmadağın olunub. Həmçinin Füzuli rayonunun işğal altında olan Aşağı Veysəlli kəndi istiqamətindən üzbəüz mövqelərimizə basqın etməyə cəhd göstərən Ermənistan ordusunun hərəkətinin qarşısı bölmələrimiz tərəfindən qətiyyətlə alınıb. Düşmən geri çəkilməyə məcbur olub”⁷.

Nəticə

Beləliklə, publisistik üslubda yazılan hərbi mətnlərdə əsas janrlar aşağıdakı növlərlə təqdim olunur: müəllifin vəziyyəti ortaya qoyduğu, qiymətləndirdiyi, öz mövqeyinə arqumentlər gətirdiyi, problemlə vəziyyətin mümkün həlli yolları haqqında fikirlərini və onun nəticələrini bildiren şərh; silahlı qüvvələrdə tarixi inkişafın və mövcud vəziyyətin təsviri vasitəsilə hərbi mühitdəki vəziyyətin ətraflı təhlilini təqdim edən *icmal*; nəhayət, hakimiyyətin rəsmi rəyini ifadə edən və hərbi institutla cəmiyyət arasında əlaqə vasitəsi kimi xidmət edən *müsahibə* və *brifinq* mövcud vəziyyətlə bağlı hərbi vəzifəliyə qısa sürən görüşüdür. Hərbi publisistik diskurs tədqiqat üçün ən münbit zəmin hesab olunur. Bu, ilk növbədə, ona görə maraqlıdır ki, burada “dörd institusional diskursun – siyasi, hərbi, ictimai və kütləvi informasiya vasitələrinin kəsişməsində” olan mətnlər var. İnterdiskursivliyə misal olaraq mətnin kommunikativ zənginliyinin maksimum olduğu, kommunikativ gərginliyin deduktiv və ya induktiv yolla əldə edildiyi reportaj janrı, müsahibə, şərh, analitik məqalə janrını nümunə göstərmək olar. Bu janrlar müdafiə islahatları, hərbi əməliyyatlar, millətlərarası münaqişələr, dövlətlərin silah və texnikası ilə maraqlanan həm geniş, həm də peşəkar oxucu dairəsi üçün ümumi, əlçatan və başa düşüləndir. Hərbi publisistik diskursu, mətnin kommunikativ və semantik yerləşdirilməsində müxtəlif sayda iştirakçı kommunikatorlar və onların fərdi linqvistik və ekstralinqvistik təmsili ilə müəyyən diskursiv məkana malik olan spesifik janrların istifadəsidir ki, bu da institusional məzmunu uyğunluğu ilə bağlıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Kuchinskaya Ye. A. (2011). Zhanr i kompozitsiya teksta v voyennoy periodike (kommunikativno-semanticheskoye modelirovaniye): diss. ...d. filol. n. Moskva, 467 s.
2. Simon Mellor – Clark. (2005). Yvonne Baker de Altamirano Campaign. English for the military. Student’s book 2, Macmillian, 143 p.
3. <https://azertag.az/xeber/2540156>

⁷ <https://aztv.az/az/news/9297/anar-eyvazov-bolmelerimiz-yukse-pesekarliq-gostererek-butun-cebheboyu-suretli-ekshucum-emeliyyatini-davam-etdirir>

4. <https://aztv.az/az/news/9297/anar-eyvazov-bolmelerimiz-yukse-pesekarliq-gostererek-butun-cebheboyu-surekli-eks-hucum-emeliyyatini-davam-etdirir>
5. <https://defence.az/en/news/143480/azerbaijani-national-hero-mubariz-ibrahimov>
6. <https://ordu.az/az/news/228029/-herbi-tehsil-sisteminde-islaxat-tarixi-zeruretin-neticesidir-general-leytenant-heyder-piriyevle-musahibe>
7. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/az/b/b7/Mubariz_Ibrahimovun_mektubu.jpg)
8. <https://www.rd.com/article/letters-from-the-front/>
9. <https://sputnik.az/20230115/mudafie-nazirliyi-heftelik-icmalini-teqdim-edib-450683802.html>